

PURESA I MISÈRIA DE LA REVOLUCIÓ

Ramon Breu

EL MAGMA DE LA REVOLUCIÓ MEXICANA

D'acord amb el cens de 1910, a Mèxic hi havia 15 milions d'habitants, dels qual 840 eren *hacendados* (propietaris de la major part de les terres), 411.000 *rancheros*, i 3 milions de jornalers del camp, del baixíssim sou dels quals depenien 12 milions de persones.

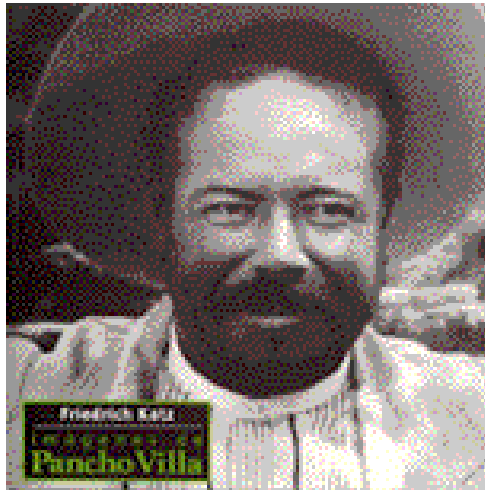
En aquells moments, Francisco Madero, *el Apóstol de la democràcia*, recorria de punta a punta els dos milions de quilòmetres quadrats del país, fundant clubs polítics per impedir la pervivència de la dictadura encoberta del general Porfirio Díaz. El seu lema era: *Sufragio efectivo, no reelección*.

El 20 de novembre de 1910 va esclatar una veritable revolució democràtica liderada per Madero. Si el líder aspirava a implantar una autèntica democràcia a Mèxic, la insurrecció va destapar les essències reivindicatives acumulades en un segle d'independència, tres de colònies i molts més d'imperialisme asteca. Els insurgents eren en la seva immensa majoria camperols, excel·lents genets, magnífics tiradors, molt valents i molt poc disciplinats que van fer la vida impossible a les tropes federals.

Hi destacaven dos insurrectes: Emiliano Zapata i Doroteo Arango. El primer es movia per la zona centre-sud, dirigint una guerrilla camperola que atacava l'objectiu i desapareixia, tot tornant a les seves tasques i feines del camp. Zapata i els seus homes tenien una adoració mística per la terra que conreaven.

Doroteo era un bandit generós, amb cert sentit de la tàctica, que s'havia posat al servei de Madero, Madero el va acceptar després d'una extensa conversa de prova. En ocasions era brutal i feia afusellar molta gent per un no-res. Aquest guerriller, però, era més conegut pel seu alies: Pancho Villa.

La majoria dels insurrectes es van llençar a la revolta sense una ideologia definida. Tenien, això sí, una clara aspiració de millorar la vida dels mexicans i ampliar les cotes de llibertat. Els revoltats van obtenir un seguit de petites victòries que foren suficients perquè un decrepit don Porfirio Díaz presentés la dimissió. Seguidament es van convocar eleccions que foren guanyades per Madero. Madero va voler governar com si Mèxic fos una democràcia consolidada; va respectar les altres forces polítiques, i no va permetre mai que es retallés la llibertat de premsa. S'havia aconseguit el canvi polític però les forces del vell règim quedaven intactes. Aquestes forces encara influïen en Madero a través de Francisco León de la Barra, conseller presidencial, que va voler erosionar la credibilitat de Madero tot aconsellant-li que fos a negociar amb Zapata, que tornava a encapçalar una revolta per reivindicar la reforma agrària. La negociació fou un fracàs. Zapata tirà endavant un ambiciós pla de repartiment de terres que el president va considerar inacceptable.

La situació de Madero es va començar a fer insostenible, agreujada pels aixecaments armats de diversos generals sorgits de la revolució. En aquest punt, el general Huerta va orquestrà un cop d'estat contra Madero. Un conjunt de generals de segon ordre van fer un pronunciament contra Madero. Huerta, que va comptar amb el suport de l'ambaixador nord-americà Henry Lane Wilson per dur a terme les seves maniobres, va aparentar posar-se al servei del president però acabà traint-lo. Madero i el seu vicepresident van ser detinguts. Uns dies després van ser assassinats dins del cotxe que els treia de la presó...

Només el governador de Coahuila, Venustiano Carranza, es va oposar a la nova situació. Es va autoproclamar *Primer Jefe* i va enarborar la bandera constitucionalista. Mesos més tard, Carranza, Don Venus, entrava a Ciutat de Mèxic i liquidava les restes del sistema porfirista.

Carranza es va imposar als seus adversaris per la seva astúcia política, per les victòries militars del seu home de confiança, Obregón, i per la pràctica de l'assassinat pur i dur. Don Venus fou escollit president l'any 1917. Aquest mateix any es va aprovar la Constitució, encara vigent, anticlerical, molt

progressista en l'aspecte social, però restrictiva políticament, ja que confereix grans poders al president i menys a les cambres legislatives.

A l'abril de 1919, Zapata que no havia reconegut cap autoritat, legítima o dictatorial, era vilment assassinat després de caure en una trampa. La seva imatge de màrtir, però, va quedar unida per sempre més a la de la revolució mexicana.

Quan l'any 1920, Carranza era a punt d'acabar el seu mandat, continuaven els aixecaments armats dels generals. Carranza va haver d'abandonar Ciutat de Mèxic i fou assassinat sense pietat enmig d'un camp.

El nou home fort fou Obregón, un prohom molt popular i de gran talent militar. Fou escollit president l'any 1920 per a quatre anys, va repartir força terres als desheretats, va incorporar a la revolució a amplis sectors sindicals, i va nomenar secretari d'educació a José Vasconcelos, que va promoure la cultura a tots els nivells, especialment en el de la pintura mural. Obregón no va dubtar en ordenar la mort de Pancho Villa, que es tornava a revoltar.

Obregón va concebre la idea que ell i la seva mà dreta, Plutarco Elías Calles, podien ocupar la presidència de manera successiva. Obregón fou assassinat l'any 1928 quan tornava a ser president electe. Calles va prendre nota i no va voler més el càrrec de president. Es va atorgar el títol de *Jefe Máximo* i va seguir manant des de l'ombra. L'any 1929 va fundar el Partit Nacional Revolucionari (PNR), va designar tres presidents successius, als que va manegar com va voler; però el quart ja no es va deixar *orientar*. El quart era el general Lázaro Cárdenas. Cárdenas, compromès amb la revolució des dels divuit anys, va impulsar el repartiment de terres, nacionalitzà el petroli, fomentà la industrialització del país i va donar sentit a la darrera sigla del PNR, abans que es canviés per la I d'Institucional.

A la Societat de Nacions Lázaro Cárdenas denuncià la política dels règims feixistes. Durant la Guerra Civil Espanyola sostingué la causa de la República i acollí a Mèxic els exiliats republicans. Fou, sens dubte, el darrer revolucionari.

FITXA TÈCNICA:

Títol original: Viva Zapata!

Producció: Darryl F. Zanuck per a 20th Century Fox (EUA, 1952)

Director: Elia Kazan

Guió: John Steinbeck

Fotografia: Joe MacDonald

Música: Alex North i Alfred Newman

Direcció artística: Lyle Wheeler i Leland Fuller

Decorats: Thomas Little

Muntatge: Barbara Maclean

So: W.D. Flick

Durada: 113 minuts

Blanc i negre

FITXA ARTÍSTICA:

Marlon Brando (Emiliano Zapata); Jean Peters (Josefa Espejo); Anthony Quinn (Eufemio Zapata); Joseph Wiseman (Fernando Aguirre); Arnold Mos (Don Nacio de la Torre); Alan Redd (Pancho Villa); Margo (La Soldadera); Harold Gordon (Presidente Madero); Lou Gilbert (Pablo); Mildred Dunnock (Sra. Espejo); Florenz Ames (Sr. Espejo); Frank Silvela (General Huerta); Henry Silva (Hernández); Harry Kingston (García).

Emiliano Zapata, en un dibuix de l'època.

SINOPSI:

Mèxic, DF, 1909. Palau Presidencial de Mèxic: Emiliano Zapata, un camperol indi analfabet, és un dels comissionats per queixar-se davant de Porfirio Díaz dels robatoris de que són objecte per part dels terratinents. Aquests, sistemàticament, s'apropien de les terres que els indis havien treballat des de feia segles. Davant de l'enèrgica protesta de Zapata, el president marca el seu nom amb un llapis...

A partir d'aquest moment, contribueix a la caiguda del dictador. Casat amb Josefa Espejo, filla d'un ric propietari, Zapata, el seu germà Eufemio i un misteriós periodista, Fernando Aguirre, encapçalen la revolta contra Porfirio Díaz. Nomenat general pel nou president Francisco Madero, accepta l'ordre de desarmar els camperols. Més tard, amb el també líder revolucionari Pancho Villa, venja l'assassinat de Madero i entra en conflicte amb el general Huerta. La seva sinceritat i senzillesa li comportaran l'odi de polítics i militars.

Zapata es refugia a les muntanyes amb la seva muller i els seus fidels, en plena anarquia revolucionària. A instàncies de Villa assumeix el poder. En un moment determinat, rep un grup de pagesos que es queixen dels excessos del seu germà, nomenat, també, general. Emiliano Zapata, llavors, reclama enèrgicament el nom del qui encapçala la protesta. És en aquell moment quan se n'adona que això mateix és el que va fer Porfirio Díaz amb ell una dècada abans, i comprèn que està a punt de cometre les mateixes injustícies contra les que ha combatut. Zapata. Davant d'això, abandona el Palau de Govern i torna a casa seva amb els seus. El 19 d'abril de 1919 és assassinat, en una conspiració en la qual va estar implicat al que seria el nou president, Carranza.

Localització de Morelos, estat d'origen de Zapata

ACTIVITATS

1.- A la primera seqüència, un grup de pagesos indis és rebut en audiència pel president mexicà Porfirio Díaz. Què li plantegen? De què es queixen?

2.- Què respon el president? Com els tracta?

3.- Quina és l'actitud d'Emiliano Zapata? Per què el president marca el seu nom amb un cercle?

4.- En la seqüència que es desenvolupa en el ranxo de D. Nacio de la Torre, Zapata es baralla i agredeix violentament el capatàs. Per què ho fa? Quin significat simbòlic té aquesta seqüència?

5.- En un punt de la cinta cinematogràfica, Zapata té una lluita interna. Dubta entre tenir una vida estable, amb una feina al ranxo de D. Nacio de la Torre, guanyar diners, etc. o encapçalar la revolta del seu poble contra la tirania i les injustícies. Quin fet el fa decantar cap a aquesta darrera opció?

6.- El film està ple d'escenes simbòliques. Comenta les següents:

- Els pagesos fent picar dues pedres quan Zapata és detingut.
- Zapata li regala el seu estimat cavall blanc a un nen que ha protagonitzat una acció de guerra heroica.
- Emiliano Zapata es nega a acceptar un ranxo i unes terres que li ofereix el president Madero com a recompensa per les seves accions militars.
- L'aparició del cavall blanc del protagonista a la darrera seqüència.

7.- El general traïdor Huerta diu que Zapata és perillós perquè "creu amb la causa per la que lluita". Afegeix que "Madero és un ratolí i te'l pots menjar, però Zapata és més perillós, és un tigre". Comenta aquestes paraules.

8.- Una delegació de pagesos de la regió de Morelos va a queixar-se a Emiliano Zapata dels abusos comesos pel seu germà Eufemio. Emiliano abandona el palau de Govern i se'n va cap a casa seva. Què el fa prendre aquesta decisió?

"Cacera de bruixes"

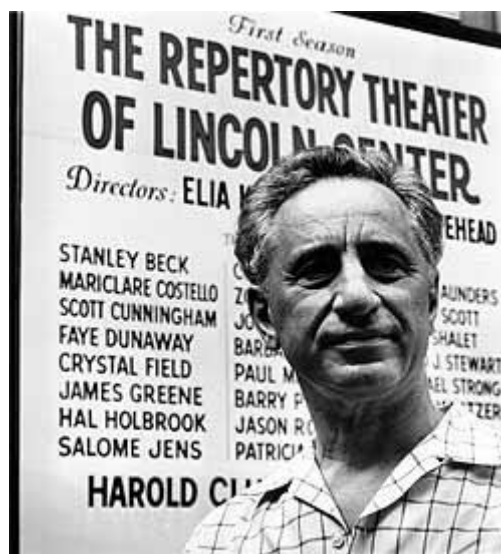
La pel·lícula explica episodis de la revolució mexicana, començada l'any 1910 i liderada, entre d'altres, per Pancho Villa i Emiliano Zapata. Sovint els films històrics, a més de reconstruir i interpretar fets i processos històrics, també ens donen referències del moment, del context en el qual foren produïts, És el cas de "Viva Zapata!".

La pel·lícula fou realitzada per Elia Kazan l'any 1952, en plena “cacera de bruixes” del senador Joseph McCarthy, McCarthy va promoure un Comitè d'Activitats Antiamericanes destinat a investigar i a reprimir tots aquells grups i militants d'esquerra dels Estats Units, acusant-los de ser espies soviètics. El maccarthisme, en plena guerra freda, fou un malson que va provocar la presó i/o la ruïna de moltes carreres professionals de polítics, professors d'universitat, militars o cineastes de Hollywood. Fins i tot, aquella delirant onada conservadora, va aconseguir l'execució, l'any 1953, del matrimoni Rosenberg, acusats d'espionatge.

Elia Kazan havia estat afiliat al Partit Comunista dels Estats Units, i fou cridat a declarar el gener de 1952, pel Comitè d'Activitats Antiamericanes. El director de “Viva Zapata!”, va delatar antics companys seus, acusant-los de comunistes. A partir d'aquí, Kazan va intentar autoexculpar-se, va intentar justificar la seva acció a través del contingut d'alguns dels seus films. Kazan ens ve a dir que les revolucions (la mexicana, la soviètica o la xinesa) estan condemnades al fracàs, ja que cauen en els mateixos defectes contra els que lluiten; ens diu que la revolució és un utopia, plena de traïcions i conspiracions, on les persones honrades no hi tenen cabuda. Per tant, la tasca dels grups i persones d'esquerra que desitgen canvis revolucionaris ve a ser força “inútil”, segons Kazan.

ACTIVITATS

- 1.- Explica, breument, els personatges i conceptes subratllats.
2. En quins moments de la pel·lícula es pot veure aquesta voluntat d'autojustificació de Kazan.

Elia Kazan (1909-2003)